

O B S A H

1. Základné údaje o kultúrnej pamiatke

s. 1

2. Údaje o zadaní, metóde, spracovaní a organizácii výskumu

s. 1

3. Opis skúmaných objektov kultúrnej pamiatky a ich technického stavu

s. 3

4. Inventarizačný súpis nálezových situácií a ich čiastočné vyhodnotenie

s. 6

5. Inventarizačný súpis hodnotných detailov a prvkov

s. 32

6. Analýza vývoja skúmanej časti NKP

6.1. Doterajšie poznatky o architektonicko-historickom vývoji skúmanej pamiatky

s. 39

6.2. Archívny historický výskum (PhDr. Ivan Mrva, CSc.)

s. 40

6.3. Analýza vývoja skúmanej časti kultúrnej pamiatky

s. 51

7. Vyhodnotenie výskumu

s. 61

8. Charakteristika pamiatkových hodnôt skúmanej časti pamiatky

s. 61

9. Návrh ochrany, obnovy a prezentácie skúmanej časti pamiatky

a) zhrnutie výsledkov architektonicko-historického výskumu

s. 62

b) požiadavky na zachovanie, obnovu a prezentáciu kultúrnych hodnôt skúmanej časti kultúrnej pamiatky, jej hmotnej podstaty, prvkov a detailov tvoriacich jej súčasť a požiadavky na odstránenie predchádzajúcich nevhodných zásahov a úprav

s. 63

c) návrh konkrétnych opatrení na záchranu a obnovu skúmaných častí pamiatky a na ich vhodné funkčné využitie

s. 66

10. Požiadavky na vykonanie ďalších špecializovaných výskumov

s. 75

11. Zoznam fotografickej (FD) a grafickej dokumentácie (GD)

s. 75

12. Použité podklady, pramene a literatúra

s. 81

13. Prílohy

Fotografická dokumentácia

Grafická dokumentácia

Rozhodnutie KPÚ

Vyhodnotenie dendrochronologického výskumu

1. Základné údaje o národnej kultúrnej pamiatke

Kraj:	Trenčiansky
Okres:	Nové Mesto nad Váhom
Obec:	Beckov
Katastr. územie (miest.časť):	Beckov
Č. ÚZPF NKP:	1180/1-18
Unifikovaný názov NKP:	hrad s areálom
Unifikovaný názov PO:	palác hradný II (1180/7), kaplnka (1180/8), palác hradný III (1180/9), nádvorie s cisternou (1180/10), múr opevňovací (1180/12)
Typ PO:	fortifikácia
Adresa PO:	-
Druhové určenie NKP/PO:	A U/A AV U
Vlastník NKP:	Obec Beckov, Obecný úrad, 916 38 Beckov 180, v zastúpení starostom obce, Karolom Pavlovičom
Správca NKP:	Obec Beckov, Obecný úrad, 916 38 Beckov 180
Parcelné číslo:	384

2. Údaje o zadaní, metóde, spracovaní a organizácii návrhu

- 1. Realizátori výskumu:** Ing. arch. Martin Bóna, Štefánikova 14, 953 01 Zlaté Moravce
Držiteľ osobitnej odbornej spôsobilosti na vykonávanie architektonicko-historického výskumu, registračné č. 201, dátum vydania 29. 12. 2003
Ing. Miroslav Matejka, Bánovce nad Bebravou (terénne a grafické práce). Mgr. Peter Horanský: spolupráca v oblasti grafického spracovania a vizualizácií; PhDr. Ivan Mrva, CSc.: archívny výskum; Mgr. Peter Barta: dendrochronologický výskum.
- 2. Objednávateľ výskumu:** Obec Beckov, Obecný úrad, 916 38 Beckov 180 termín plnenia úlohy: október 2006 – marec 2007. Cieľom úlohy bolo zrealizovanie doplnkového architektonicko-historického a umelecko-historického výskumu a návrhu ochrany, obnovy a prezentácie vybraných objektov severnej časti horného hradu v zmysle rozhodnutia KPÚ v Trenčíne zo 16. 02. 2006 (TN – 06/000190-02/000531/GAZ).
- 3. Rozsah, charakter a cieľ výskumu:** V zmysle rozhodnutia KPÚ v Trenčíne mal byť doplnkový architektonicko-historický a umelecko-historický výskum uskutočnený za účelom vytvorenia dostatočných podkladov pre vytvorenie aktualizovaného návrhu na obnovu doteraz neobnovených častí hradu v havarijnom stavebno-technickom stave: kaplnka, severný palác, časť opevnenia nad delovou baštou. Vzhľadom na zámer pripraviť ucelený návrh na obnovu celej zástavby okolo centrálného horného nádvoría hradného jadra, sa namiesto celého opevnenia „nad delovou baštou“ výskum sústredil aj na západný hradobný múr oproti kaplnke vymedzujúci nádvorie, pričom návrh obnovy okrem západného múru navyše pojal aj centrálné nádvorie a tzv. priečny palác.
- 4. Predmet a zameranie výskumu:** Predmetom výskumu boli z vyššie uvedených dôvodov murované nadzemné konštrukcie uvedených objektov severnej časti horného hradu.

5. Metóda výskumu: Výskum bol uskutočnený nedeštruktívnym spôsobom, nakoľko konštrukcie vykazujú výrazné statické poruchy a nesú zvyšky vysoko hodnotných povrchových úprav, ktoré je potrebné pred prípadnou doplnkovou sondážou fixovať. Výskum sa vzhľadom na svoj doplnkový charakter zameril predovšetkým na precizovanie architektonicko-historického a umelecko-historického vývoja severnej časti horného hradu tak, aby mohol priniesť dostatočné podklady pre aktualizovaný návrh obnovy tejto najhodnotnejšej – doteraz neobnovenej časti hradu. Predmetná časť hradu si totiž vyžaduje zaktualizovanie pôvodnej metodiky návrhu na obnovu, ktorá zohľadní všetky zmeny uskutočnené za posledných 30 rokov (od ukončenia výskumov), a to či už vplyvom samovoľnej deštrukcie konštrukcií, alebo aj negatívnymi dôsledkami čiastočne realizovanej obnovy. Posledná obnova totiž priniesla viaceré metodicky nesprávne prístupy (spôsobené najmä svojvoľným konaním dodávateľa stavebných prác) a technologicky nevhodne riešenú sanáciu murovaných konštrukcií a ich povrchových úprav, čo bolo žiaľ poplatné dobovým možnostiam pamiatkovej obnovy s absenciou konkurenčných dodávateľov stavebných prác bez možnosti uplatnenia najmä tradičných stavebných technológií. Predložený návrh obnovy preto reaguje aj na dôsledky pamiatkovej obnovy z 30. a 80. rokov minulého storočia a pokúša sa tak aj o korekciu doterajších negatívnych zásahov a v záujme o revitalizáciu zručianiny ponúka možnosti na dielčiu rekonštrukciu a sprístupnenie tejto najhodnotnejšej časti hradného komplexu.

Vzhľadom na záujem o ucelenú prezentáciu celej severnej časti hradu, návrh obnovy zahrnul aj južné palácové krídlo, tzv. priečny palác, západný hradobný múr nádvorí a samotné nádvorie, pričom z hradobného múru „nad delovou baštou“ návrh obnovy rieši len jeho severný úsek v napojení na južné palácové krídlo. Výskum a návrh obnovy celého múru nad delovou baštou doporučujeme vzhľadom na jeho prepojenie s hospodárskymi objektmi v južnej časti hradu realizovať v ďalšej etape.

6. Spracovanie a organizácia výskumu: Terénne výskumné práce boli uskutočnené v mesiacoch október 2006 – február 2007 a následne v marci 2007 bol výskum spracovaný do podoby predloženej výskumnej dokumentácie s návrhom na obnovu. Ako grafické podklady bolo použité Zameranie hradného areálu od Inžinierskej geodézie n.p. Bratislava z roku 1968, ktoré bolo aktualizované o časti odkryté počas komplexných výskumov v 70. rokoch 20. storočia a časti dokumentované Pamiatkovým ústavom pod vedením Dušana Tótha. Z dôvodu, že v minulosti bola počas komplexných výskumov graficky zdokumentovaná väčšina architektonických a výtvarných detailov, neobsahuje predložená výskumná dokumentácia grafickú dokumentáciu týchto detailov, ale sústredila sa len na situácie zachytené terajším výskumom a prináša dokumentáciu len doteraz graficky nezachytených detailov, vrátane archívnej grafickej dokumentácie.

Rovnako bola venovaná len dielčia pozornosť archívnemu výskumu, sústredenému predovšetkým na obdobie novoveku, keďže obdobie stredoveku bolo nedávno podrobnejšie spracované v rámci monografie obce Beckov.

Chceme zároveň na tomto mieste poďakovať PhDr. Štefánii Tóthovej za ochotné sprostredkovanie výskumnej dokumentácie z archeologického výskumu skúmanej časti hradu a Obci Beckov, zastúpenej starostom Karolom Pavlovičom, za sprístupnenie a technickú pomoc pri skúmaní verejnosti neprístupných častí hradu.

3. Opis skúmaných objektov kultúrnej pamiatky a ich technického stavu

Skúmané a na obnovu navrhované objekty tvoria súčasť ucelene zachovaného stavebného komplexu v severnej časti horného hradu (hradného jadra, pozri grafickú dokumentáciu - ďalej len ako GD - 11). Sú situované okolo tzv. horného nádvoría, vymedzeného kedysi viackrídlovým palácovým komplexom s kaplnkou na východnej strane. V doterajších výskumných dokumentáciách a metodických materiáloch sú skúmané objekty nazývané ako severný palác, kaplnka, sakristia a nádvorie s cisternou. Nakoľko išlo ale o jeden palácový viackrídlový celok aj v záverečnej fáze existencie hradu, dovoľujeme si na tomto mieste tzv. severný dvojtraktový palác nazývať severným dvojtraktovým krídlom (GD 13/1–5), kaplnku so sakristiou a príslušnou zástavbou ako východné krídlo (GD 13/6–8), tzv. priečny trakt na južnej strane nádvoría ako južné krídlo (GD 13/9–11) a múr vymedzujúci západnú hranicu nádvoría ako západný hradobný múr, i keď išlo v skutočnosti o akési redukované západné krídlo, vytvorené viacpodlažnou dvorovou krytou ochodzou v úrovni 2. a 3. podlažia múru, otvorenou do západného predpočia veľkými pravouhlými oknami.

Najsevernejšie situované **dvojtraktové severné palácové krídlo** si zachovalo pôvodnú výšku troch podlaží s niekdajším podkrovím a s výnimkou zrútenej časti východného obvodového múru (pozri fotografickú dokumentáciu – ďalej len ako FD – 9/D), časti kamennej klenby prízemí západného traktu (FD 24) a drevených konštrukčných prvkov si zachovalo takmer všetky nadzemné konštrukcie (FD – 12/A, 103, 105). Objekt pozdĺžneho polygonálneho pôdorysu je tromi priečeliami orientovaný do severného predpočia hradu a južným priečelím do nádvoría (GD 13/1–5). Z uvedeného dôvodu sú jeho oba trakty sprístupnené vstupmi na južnom dvorovom priečelí. Mierne zahĺbené prízemie západného traktu je prístupné novodobou upraveným vstupným otvorom (FD 23) a jeho dva priestory sú preklenuté valenou klenbou. Kým južnejší s narušenou a čiastočne zrútenou klenbou je od západu presvetlený malým obdĺžnikovým oknom vo výklenku s bočnými kamennými sedadlami (FD 24, 25), severnejší presvetľuje obdobný ale vyššie situovaný otvor s plným parapetom v severnej stene (FD 29). U južnejšieho priestoru sa v časti dlážky okrem vystupujúcej rastlej skaly zachovali malé zvyšky archeologicky odkrytej tehlovej dlažby, v severnejšom priestore dlážku tvorí len udusaný terén (FD 32).

Prístup na prízemie trojpriestorového východného traktu sprostredkúva opäť novodobou upravený vstupný otvor v južnej stene ústiaci do južného priestoru (FD 55/D). Ten je bez okenných otvorov a do jeho interiéru vniká na juhozápade rastlá skala (FD 59). Priestor je priamo cez polkruhový pás v severnej stene (FD 58) prepojený so stredným priestorom, ktorého východná stena je úplne zrútená a nanovo vymurovaná len do parapetnej výšky (FD 9/D). Najsevernejší priestor prístupný cez novodobou vymurovaný otvor v domurovanej časti priečky (FD 63) si v juhozápadnom kúte zachoval murovanú podnož vykurovacieho zariadenia (FD 63/D), pričom od severu bol presvetlený malým obdĺžnikovým oknom (FD 66/A). Na obvodových stenách sa zachovali lôžka zaniknutých stropných trémov, tvoriacich konštrukciu stropu všetkých troch priestorov (FD 65/hrubé šípky).

2. podlažie západného traktu bolo kedysi prístupné zachovaným vstupom v južnom dvorovom priečelí ústiacim na pavlač (FD 3/B) a pozostáva z jednopriestoru presvetleného dvomi združenými oknami s kamennými šambránami v západnej stene a rovnakým oknom v severnej stene (FD 33, 34). Dnes narušeným vstupom vo východnej stene (FD 45/dolu) sa prechádzalo do stredného priestoru trojpriestorového 2. podlažia východného traktu. Jeho východná stena je dnes zväčša zrútená. Južný priestor východného traktu bol vstupom

napojený aj na severnú miestnosť v susednom východnom krídle a zachovaným hrotitým portálom prepojený so strednou miestnosťou (FD 73). Z nej sa potom vstupovalo aj do severnej miestnosti, presvetlenej od severu a východu obdĺžnikovými oknami so sedadlami v okenných výklenkoch (FD 77–80).

Najvyššie 3. podlažie bolo opäť prístupné z dvorovej ochodze samostatným vstupným portálom ústiacim do jednopriestorového západného traktu. Jeho interiér presvetľovali spolu 4 dvojdielne obdĺžnikové okná s kamennými šambránami, z toho dve v západnej stene (FD 48) a po jednom v južnej a severnej stene (FD 97, 49), pričom dvomi vstupmi vo východnej stene bola miestnosť prepojená s trojpriestorovým východným traktom (FD 44, 45/A). V jeho obvodových stenách sa zachovali zvyšky troch obdĺžnikových dvojdielnych okien (FD 66/C, 86–90).

Podkrovné podlažie zaniknutých valbových striech krídla si zachovalo v obvodových múroch rad štrbinových vetracích okienok, pričom korunu múru dopĺňa oblúčková atika (FD 43, 48, 49).

V rámci interiéru celého krídla sa zachovali veľké plochy historických omietok, lokálne aj s fragmentmi maľovanej výzdoby (FD 40, 41, 71, 73). Rovnako v exteriéri na fasádach sa zachovali súvislé plochy historických omietok aj so zvyškami výtvarnej výzdoby paspárt okolo okenných otvorov (FD 101–111).

Celkový stav krídla je vo vysoko narušenom stavebno-technickom stave. Interiérové omietky sú zväčša od podkladu uvoľnené, kamenné šambrány otvorov narušené a zvetrané, pričom statické trhliny sa vyskytujú najmä v priečkach východného traktu (FD 73). Počas poslednej obnovy došlo k nevhodnému preomietnutiu južného dvorového priečelia po predchádzajúcom odstránení historických omietok (porovnaj FD 92 a 91), ako aj k čiastočnému omietnutiu interiérových stien horných dvoch podlaží východného traktu, čím došlo zároveň k výraznému osekaniu starších historických omietok (porovnaj FD 76 a 66)..... atd

4. Inventarizačný súpis nálezových situácií a ich čiastočné vyhodnotenie

Pozn.: opis nálezových situácií (NS) sa dotýka aj neskúmaných častí južného krídla a nádvoría, kde sa vzhľadom na uskutočnené novodobé zásahy len vyhodnocuje existujúci stav vzhľadom na výsledky predchádzajúcich výskumov. U skúmaného západného hradobného múru, severného a východného krídla paláca sú nálezové situácie konfrontované aj s výsledkami starších pamiatkových výskumov.

Rámcový súpis ložných mált a povrchových úprav:

A: ložná malta – románska (v konštrukciách z 1. doloženej stavebnej etapy): hrubozrnná svetlošedá pevná malta s výrazným podielom veľkej frakcie viacfarebného riečneho štrku (až do 4 cm), povrchová úprava pozostáva z nahrubo plošne roztieranej vytečenej malty.

B: ložná malta – ranogotická (v konštrukciách z 2. stavebnej etapy): charakterom je vizuálne blízka predošlej, povrchová úprava pozostáva plošne nahrubo roztieranej vytečenej malty.

C: ložná malta – vrcholnogotická (v konštrukciách z 3. a 4. stavebnej etapy): jemnozrnejšia svetlohnedá stredne tvrdá malta obsahujúca minimum riečneho štrku menšej frakcie, zo štruktúry vystupujú zrnká vápna, povrchová úprava v interiéri pozostáva z dvoch

samostatných vrstiev hladenej mierne zvlnenej omietky s farebným náterom a miestami i maľovanou výzdobou. V exteriéri doložená len jedna vrstva nahrubo hladenej omietky, zdobenej okolo okien a na nárožiach objektov rytou a maľovanou výtvarnou výzdobou.

D: ložná malta – renesančná (v konštrukciách z 5. stavebnej etapy): bledohnedá jemnozrnná, s úlomkami tehál a uhlíkmi a kúskami nerozmiešaného vápna.

NS 1: kamenné sedadlá v západnom kúte nádvorja (FD 153; GD 13/1) si v tejto situácii ojedinele zachovali sedacie dosky z opracovaného kameňa. Ich zvetranému a hĺbkovo poškodenému stavu „dopomohol“ aj posledný zásah spreď niekoľkých rokov, kedy bolo na hrade inštalované nočné osvetlenie, v rámci ktorého bolo prírodné vedenie k susednému svietidlu zasekané do hmoty sedacej dosky a obalené cementovou maltou. Dve sedacie dosky so zaobleným rímsovým predstúpením sú orientované pozdĺž severnej fasády južného krídla až po vnútorné líce západného hradbového múru, pozdĺž ktorého sa zachovala už len murovaná podnož sedadiel. Podľa fotodokumentácie z čias výskumov v 70. rokoch (Tóthová 1978, tab. 25) sú sedacie dosky na pôvodnom mieste, čo ale nasvedčuje tomu, že najskôr boli sedadlá situované len pozdĺž severného múru južného krídla a až následne bolo vytvorené rameno sedadiel popri západnom múre, keďže profil rímsoy existujúcich sedacích dosiek zabieha do západného ramena sedadiel.

NS 2: štruktúra románskeho muriva v západnom hradbovom múre (FD 14/E, 15; GD 13/2, 18/2) je sledovateľná na vonkajšom líci v dôsledku zvetrania mladších povrchových úprav. Murivo pozostávajúce z výlučne miestneho svetlo- i strednesivého lomového vápenca je vymurované na hrubozrnnú maltu (typ A) tak, že sú zachovávané pravidelné horizontálne technologické vrstvy pelasgického muriva, pričom najspodnejšia vrstva muriva dosadajúca na nepravidelný skalný terén bola mierne predstúpená a dnes je z veľkej časti hĺbkovo vydrolená (FD 15/A). Keďže od výšky cca 4 m je murivo prekryté súvislou vrcholnogotickou omietkou (typ C), nebolo možné v štruktúre muriva vysledovať pôvodné výškové ukončenie románskeho hradobného múru a ani charakter predpokladaného a neskôr azda zamurovaného cimburia. Podľa výraznejšieho pravidelného preliačovania líca muriva v úrovni 5–6 m, ako aj podľa zmeny stavebného materiálu v tejto výške predpokladáme, že románska hradba bola ukončená v uvedenej úrovni ako tomu nasvedčujú i NS 81–84.

NS 3: murovaná podnož kamenných sedadiel pozdĺž západného hradbového múru (FD 16/E, 17/A; GD 13/3) sa dnes vyníma len cca 20 cm nad doskovou dlážkou nádvorja a svojou prerastenou zvetranou korunou predstupuje spreď líce západného múru 50–60 cm. Severným ukončením pri schodiskovej murovanej podnoži dokladá existenciu kamenných sedadiel súvislo pozdĺž celého západného múru.

NS 4: štruktúra vnútorného líca muriva západného hradbového múru (FD 16; GD 13/4, 17/4) je charakterizovaná na rozdiel od vonkajšieho líca rôznorodosťou kamenného materiálu (viac druhov vápenca: sivý, červenkastý, ružový a pieskovec) murovaného na maltu typu C. Len v južnom ukončení muriva sa nachádza kaverna, ktorá odkrýva primárne románske murivo pôvodnej hradby s hrubozrnnou maltou z riečného štrku (typ A), zachované na vnútornom líci iba najspodnejšej časti nad sedadlami. Vyššie bol teda pôvodne románsky hradobný múr v rámci skúmanej NS premurovaný v 4. stavebnej etape (v súvislosti s ustúpenou nadstavbou múru), pričom jej náväznosť na 3. etapu je zrejmá z NS 79 i NS 1.

Južná spodná a severná časť múru je nanovo omietnutá nastavovanou omietkou z 80. rokov, ktorá sa od muriva už oddeľuje. Samotný múr v styku so susednou stenou priečného

traktu je poškodený zasekaním vodičov osvetlenia a ich pretretím cementovou maltou. Časť vrcholového ústupku múru v úrovni niekdajšej krytej pavlače bola taktiež novodobou premurovaná počas poslednej obnovy, a to kontrastnejším stavebným materiálom z bieleho vápenca. Pod 3. okennou osou je v časti ochodze viditeľná zlomená kamenná konzola.

8

Podľa zamerania hradu z roku 1968, fotodokumentácie z 80. rokov a výskumu Dr. Kodoňovej obsahovala koruna ústupku múru zvyšky šiestich konzol (Jančušková 1972, s. 14), pričom dodnes zachovaný zvyšok konzoly výšky 43 cm má spodnú hranu okosenú.

NS 5: murovaná podnož schodiska v severnom kúte nádvorja (FD 16/F; GD 13/5): je pristavaná k západnému múru hradbovému múru a k južnému priečeliu severného krídla, pričom jej murivo je zachované len do cca 1,8 m výšky nad dnešnou úrovní nádvorja. Múr zo sivého vápenca, miestami aj s úlomkami tehly, murovaný na maltu typu C, má hrúbku do 80 cm a vymedzuje lichobežníkový pôdorys s rozmermi okolo 5 x 1,5–2,5 m. Podľa situovania na nádvorí a kontextu s okolitými konštrukciami možno v súlade s doterajšími výskumami skonštatovať, že ide o murovanú podnož zaniknutého ramena schodiska vedúceho na ochodzu západného múru i severného palácového krídla. Vnútorňá časť múru je nelícovaná a hĺbkovo vydrolená a vnútro ním vymedzeného priestoru je zasypané sutinami. Rameno schodiska bolo podľa úrovne zvyškov lôžok po ochodzi v susednej stene severného krídla a podľa úrovne prahu hrotitého portálu v západnej hradbe zakončené medzipodestou ústiacou priamo na uvedenú ochodzu a ústiacou aj k uvedenému portálu v západnej hradbe. Od podesty pri portály potom pokračovalo ďalšie rameno schodiska juhozápadným smerom pozdĺž západnej hradby až na úroveň ústupku hradby, v ktorej prebiehala aj spodná úroveň pavlače. Ochodza popri severnom krídle podľa lôžok sprístupnila portál na 2. podlaží západného traktu a potom sa dostala na zvýšenú úroveň cez mohutný pilier vo východnom kúte nádvorja (GD 28/rez F-F'; GD 29/rez B-B'). Dokladom správnosti tejto interpretácie je okrem existencie portálu a lôžok po ochodzi severného krídla aj to, že v smere druhého ramena schodiska bola stúpajúca koruna dolnej časti západnej hradby viditeľná ešte na fotografiách pred obnovou (FD 3/A). Až počas poslednej obnovy v 80. rokoch bolo toto klesajúce severné ukončenie ústupku hradby nesprávne vyrovnané do jednotnej úrovne, čím tiež došlo k nezmyselnému zamurovaniu dolnej časti otvoru hrotitého portálu v hradbe (FD 13/A, 16, 18), ktorý bol samozrejme predtým vždy voľný (FD 1/A).

NS 6: napojenie západnej hradby a južného priečelia severného krídla (GD 13/6): je viditeľné v mieste staršej sondy, resp. kaverny zo strany podnože zaniknutého schodiska. Situácia jednoznačne dokladá nepreviazanosť konštrukcií, pričom pokračujúce líce spodnej časti západnej hradby zabieha za murivo severného krídla, ktoré je k nemu pripojené bez previazania.

NS 7: vybiehajúce murivo pred západným priečelím severného krídla (FD 98; GD 13/7): bolo skúmané z dôvodu preverenia pôvodu konštrukcie. Sledovaním vrstvenia technologických riadkov románskej hradby a porovnaním pojivového materiálu sme dospeli k záveru, že smerom na severozápad odklonené murivo je totožné so spodným predstúpeným riadkom muriva románskej hradby, ktorá formou predstúpeného „sokla“ kopíruje nerovnosti skaly a následne v jednotnom líci pokračuje vyššie. Vybočenie spodného riadku hradby smerom na severozápad si vysvetľujeme snahou spevniť založenie hradby na šikmej skalnej stene vytvorením širšej päty. Vylúčil sa tak možný starší pôvod uvedenej konštrukcie, pričom na

úplnom konci skalného výbežku pred západným priečelím severného krídla sa už prítomnosť muriva nepotvrdila.

NS 8: zamurovaný štrbinový otvor v južnej stene prízemnia západného traktu severného paláca (FD 21/A, 22; GD 13/8, 21/detail 2) zužujúci sa smerom von bol sondážne poodkrytý pri výskume v 70. rokoch a je situovaný vysoko nad podlahou. V mieste vyústenia do interiéru dosahuje rozmery 100 x 90 cm a podľa zachovaných lôžok bol prekrytý šiestimi drevenými trámikmi, vo vyústení štrbiny pravdepodobne kamenným prekladom. Podľa sledovania štruktúry okolitého muriva a pojivového materiálu ostenia otvoru (malta typu B) ide v rámci južnej steny jednoznačne o primárny otvor, ktorý vzhľadom na vyvýšenú polohu plnil vetráciu a čiastočne presvetľovaciu funkciu. Priebeh parapetu naprieč múrom vzhľadom na obmedzenosť sondy nebol zistený. Podľa materiálu zamurovky (malta typu C) došlo k zamurovaniu otvoru v priebehu 3. alebo 4. vrcholnogotickej etapy v súvislosti s prístavbou piliera k fasáde severného krídla, ktorý otvor prekryl, a v súvislosti so zaklenutím miestnosti valenou klenbou, ktorá tiež čiastočne prekryla vyústenie otvoru do interiéru.

NS 9: vstupný otvor v južnej stene prízemnia západného traktu severného paláca (FD 3/B, 4/A, 21/B, 23; GD 13/9) si dodnes zachoval pôvodné vyústenia murovaných – smerom do interiéru sa mierne rozširujúcich ostení, ktoré podľa homogénneho napojenia na okolité murivo steny dokladajú súčasný pôvod otvoru a stenou. Otvor v mieste vyústenia do miestnosti dosahuje výšku vo vrchole záklenku 244 cm a šírku 172 cm. Rovnako k pôvodným konštrukčným prvkom otvoru patrí viditeľný vynášací oblúk vo vonkajšom vyústení otvoru (FD 3/B, 4/A;), ktorý bol pri poslednej obnove podmurovaný dnešným novotvarom záklenku vstupu (o primárnosti vynášacieho oblúka svedčí organické napojenie susedného muriva steny na staršej fotodokumentácii: Kodoňová 171, foto č. 38). Samotné vonkajšie vyústenie otvoru bolo pred obnovou rozrušené a kvôli jeho domurovaniu sa dnes nedajú overiť predpokladané lôžka pre závoru vo vyústení ostení otvoru.

Vzhľadom na veľkosť otvoru, jeho primárnosť k južnej stene traktu, prítomnosť susedného primárneho vetracieho okienka a existenciu vonkajšieho širokého vynášacieho pôvodného oblúka sa na rozdiel od doterajšej interpretácie prikláňame k názoru, že ide o zvyšok vstupného a nie pôvodne okenného a až dodatočne na vstup prerobeného otvoru, ako to zhodne interpretujú výsledky doterajších výskumov (Kodoňová 1971, s. 84; Tóthová 1978, s. 133 len interpretáciu druhotnosti vstupu zopakovala). Navyše prítomnosť uvažovaného pôvodného veľkého okenného otvoru, ktorý by ale musel mať vzhľadom na NS ustúpený parapet, by bola v susedstve malého štrbinového okienka v rámci jednej steny orientovanej do najohrozenejšej strany nezmyselná.

NS 10: okenný výklenok s kamennými sedadlami v západnej stene prízemnia západného traktu severného krídla (FD 24–26; GD 13/10, 17/10): patrí podľa použitého pojiva (malta typu C) v sedadlách, bočných stenách i lôžku zaniknutého tehlového záklenku jednoznačne k druhotným zásahom do pôvodného románskeho muriva, a to v celom rozsahu. Nenašli sme ani náznak možného prvku staršieho otvoru. V mieste nad zaniknutým tehlovým záklenkom okenného výklenku (viditeľné lôžka tehly, FD 25/dolné šípky) dnes vidno rovný riadok románskeho muriva (na maltu typu A), ktorý ako hranica technologickej vrstvy zostal po rozobratí spodnejšej časti románskeho muriva pri prerazení okenného výklenku (FD 25/horná šípka). Všetky kamenné opracované články sedadiel sú vyhotovené z rovnakého (!) druhu pieskovca a majú aj stopy totožného (!) opracovania (šikmý raster rýh po kamenárskom dlátku) a boli teda osadené súčasne. Rozdiel bol jedine v prevedení oblúkovito zakončenej predstupujúcej hornej časti sedadla. Kým kamenné články sedadiel pri okennom otvore mali

plný oblún, články smerom k interiéru mali rovnako veľký oblún, ale podžľabený, a preto aj ako oslabenejší zanikol a už neexistuje. Zachytáva ho ale staršia výskumná dokumentácia (Kodoňová 1971, výkres č. 17) a staršia fotodokumentácia.

M. Kodoňová považovala existenciu okenného otvoru k tejto časti múru za primárnu, pričom okno „*bolo v priebehu niektorej z mnohých prestavieb hradu upravované a tak staršie sedliče s profilom z r. 1240–1260 boli už doplnené*“ (1971, s. 93). Pri datovaní sedadiel do rozmedia rokov 1240–1260 sa pritom opierala o bližšie neodkazované datovanie Dr. Mencla (1971, s. 85, 90–pozn. 8). Na základe domnienky o primárnosti okna potom prostredníctvom takto datovaných sedačiek aj datovala najstarší obvodový múr a teda i najstaršiu kamennú architektúru hradu (!) do uvedeného rozmedzia a tomuto datovaniu sa prispôsobila aj interpretácia výsledkov archeologického výskumu vzhľadom na absenciu datovateľných nálezových situácií pre stojacu architektúru z pohľadu čisto archeologických nálezov (napr. Tóthová 1978a, s. 396).

Z vyššie uvedeného popisu NS ale nič nenasvedčuje pre primárnosť okna v románskom múre a tiež ani žiadnej jeho časti a už vôbec nie sedadiel osadených súčasne pri vrcholnogotickej úprave hradu spoločne s prerazením okenného výklenku. Rovnako sa pre súčasný vznik všetkých prvkov sedačiek prikláňa okrem ich ložného materiálu rovnaké kamenárske opracovanie a rovnaký druh pieskovca. Preto rozdiel v podžľabení oblúnového profilu nepokladáme za dôkaz staršieho pôvodu niektorej časti sedačky, a to ani z pohľadu charakteru profilácie, údajne datovanej V. Menclom. Navyše by použitie pieskovca v najstaršom románskom murive, kde sa vôbec ako stavebný materiál nevyskytuje, bolo ojedinelé, i s prihliadnutím na to, že ide o opracovaný kamenný článok. Vybudovanie okenného výklenku preto radíme do 3. stavebnej etapy vrcholnogotickej, a to spolu so všetkými okennými prvkami.

V okolí okenného výklenku bolo z dôvodu čiastočne zrútenej valenej vrcholnogotickej klenby možné sledovať priebeh vnútorného líca románskeho muriva, ktoré v tejto časti končí v rovnom riadku len niekoľko cm nad okenným záklenkom (FD 24/úroveň šípiek). Hranica vyššie pokračujúcej vrcholnogotickej nadstavby z 3. stavebnej etapy, s ktorou jednoznačne súvisia i lôžka po drevených trámikoch, bola identifikovaná rozdielom ložných mált (malta typu C) a zodpovedá i kontextu v ďalej opísaných NS 81 a 83, podľa ktorých ide o ukončenie románskej hradby v mieste ústupku ochodze. Nemožno preto súhlasiť s interpretáciou dávnejších výskumov, že ide o lôžka po stropných trámoch najstaršieho jednotraktového palácového objektu z rokov 1240–1260 (Kodoňová 1971, s. 94). Lôžka trámikov sú v murive na maltu typu C, pričom išlo o subtílné trámiky, ktoré nemohli súvisieť s prestropením 6 m širokého priestoru traktu, ale s konštrukciou konzolového lešenia použitého pri vrcholnogotickej nadstavbe hradby.

NS 11: okenná pieskovcová šambrána v západnej stene prízemnia západného traktu severného krídla (FD 25, 6; GD 13/11) patrí podľa profilácie (dva uskočené vyžliabky, pozri Kodoňová 1971, výkres č. 17) a osadenia do lôžka na piesčitú maltu typu C k vrcholnogotickým prvkom osadeným druhotne do románskej hradby (okolité murivo z lomového vápenca na maltu typu A) súčasne s vybúraním okenného výklenku popísaného v NS 10.

NS 12: napojenie severnej a západnej steny južného prízemného priestoru západného traktu severného krídla (FD 24; GD 13/12) je v spodnej časti pod klenbou bez previazania, pričom severný múr je k západnému dodatočne priložený.

NS 13: vstupný otvor v severnej stene južného prízemného priestoru západného traktu severného krídla (FD 27; GD 13/13) si okrem fragmentu kamenného prahu zachoval len časť murovaného ostenia rozširujúceho sa smerom do severného susedného priestoru č. 2.

NS 14: zamurovaný vstupný otvor vo východnej stene južného prízemného priestoru západného traktu severného krídla (FD 30 a 31; GD 13/14, 20) bol sondážne pootvorený počas výskumov v rokoch 1970–1971. Pozostáva z hrotito zaklenutého vstupného otvoru orientovaného na východ (k miestnosti č. 4) a ústiaceho smerom na západ do miestnosti č. 1 murovanými ostentami prekrytými pôvodne tromi trámovými prekladmi (dnes zachované len lôžka prekladov). V ostentoch otvoru sa zachovali lôžka pre výsuvnú drevenú závoru, ktorou sa otvor uzatváral pred nežiadúcim vniknutím zo strany susedného priestoru č. 4. Šírka vstupu vo vyústení do miestnosti činí 157 cm, pôvodná výška cca 270 cm. Podľa homogénneho previazania ostentí a jednotnosti pojava v ostentoch a okolitom murive východnej steny (malta typu B), ako aj podľa hrotitého záklenku otvoru vyplýva primárnosť otvoru v stene a jeho rámcové zaradenie do ranogotického obdobia.

NS 15: murivo západnej steny priestoru č. 2 na prízemí západného traktu severného krídla (GD 12/15, 13/15, 17/15). V mieste kaverien je sledovateľná štruktúra románskeho muriva s lomového vápenca na maltu typu A, ktoré je od výšky cca 1,2 m prekryté druhotne zasekanou vrcholnogotickou valenou klenbou.

NS 16: murivo pri severozápadnom nároží severného krídla (FD 1, 12; GD 13/16, 18/16) je k nárožiu palácového krídla pristavané druhotne bez previazania, čomu nasvedčuje podchádzanie stredovekej omietky krídla zo 4. stavebnej etapy za konštrukciu múrika. Z dôvodu väčšieho množstva použitých tehál a zachádzania vrcholnogotической omietky bolo murivo k nárožiu pristavané zrejme až v renesančnom období, pričom jeho funkcia zostáva otázná. Podľa zachovania zrejme ani v minulosti nepresahovalo výšku 2 m a teda funkciu oporného piliera nemožno pripustiť, pričom sa v uvedenom mieste ani nejavia statické poruchy alebo dôvody na zabezpečenie nárožia. Rovnako nemožno uvažovať o murive ako zvyšku parkánového múru, ako to má vo svojom pôdoryse zakreslené D. Menclová (1973, s. 421), keďže múr je primárne kónicky ukončený a nenesie žiadne znaky pokračovania, čo by tiež znemožňoval príkry skalný zráz.

NS 17 a 18: okenný výklenok v severnej stene priestoru č. 2 je spolu s kamennou šambránou (FD 28, 29, 108; GD 12/17+18, 13/17+18, 18/18) vytvorený druhotným vybúraním do muriva románskej hradby, ako to dokladá piesčitá malta (typ C) v murive jeho murovaných a smerom dnu sa rozširujúcich ostentí a pieskovcové kamenné lôžko okennej pieskovcovej šambrány s okoseným profilom, kontrastujúce so susedným murivom, vyskladaným čisto z lomového vápenca na maltu typu A. Profilácia pieskovcovej šambrány má na vnútornej strane zachovanú drážku pre osadenie okenice, ktorej zaisteniu pri uzatvorení slúžil aj opracovaný pieskovcový článok vo východnom ostentí, obsahujúci drážku pre zakliesnenie závorky okenice (FD 28, 29/šipka).

NS 19: štruktúra ranogotického muriva (FD 32; GD 13/19) na maltu typu B je sledovateľná pod konštrukciou druhotne zasekanej vrcholnogotической klenby. Murivo z lomového vápenca je kladené do horizontálnych technologických vrstiev, pričom jeho druhotné napojenie na severnú stenu (románsku hradbu s maltou typu A) je zrejmé z NS 35. Výsledky archeologického výskumu, v rámci ktorého bola v styku múru so severnou stenou vyhlbená sonda, konštatujú previazanosť oboch murív v časti základov (Tóthová 1978, s. 71). Základová špára oboch murív bola zistená v hĺbke 140–200 cm, avšak u východného múru sa zistil odlišný charakter základu, ktorý bol v dĺžke 4 m stupňovito rozšírený o 10–40 cm. Napriek tomu, že kvalitná fotodokumentácia tejto časti sondy nebola k dispozícii, sa podľa NS 35 prikláňame k názoru odlišného pôvodu murív. Kým severné predstavujúce pôvodnú

románsku hradbu bolo podľa popísaného základu založené na rastlú skalu odkrytú z oboch strán (základ nemal stupňovité rozšírenie), založenie východného múru s predstúpeným základom už nasvedčuje o vtedajšej prítomnosti istej úrovne navážky či zásypu, do ktorej sa základ múru formou rozšírenej časti zahĺbil a vyššie bolo ustúpené murivo murivo murované nad úrovňou terénu, resp. nad úrovňou dna výkopu základovej amy.....atd

5. Inventarizačný súpis hodnotných detailov a prvkov

Pozn.: nakoľko sa jednotlivé hodnotné detaily a prvky nachádzajú opakovane vo viacerých situáciách, je ich lokalizácia hromadne spísaná podľa jednotlivých nálezových situácií (NS) a priblížená priloženou grafickou a fotografickou dokumentáciou (FD, GD)

- Metodika popisu:
1. názov prvku
  2. situovanie
  3. typ, druh
  4. sloh, datovanie
  5. materiál
  6. rozmery
  7. stav
  8. návrh obnovy

MURIVÁ A OMIETKY

.....

1. Klenba (FD 24, 32; GD 13/1+2)
  2. Na prízemí západného traktu severného krídla
  3. Valená klenba z lomového kameňa
  4. Gotika, prelom 14./15. stor.
  5. Lomový kameň spájaný maltou, povrch omietaný
  6. Havarijný stav
  7. Rozpon klenby 6,12 m
  8. Domurovaním chýbajúcej časti v zmysle kap. 9c
- .....

6. Návrh ochrany, obnovy a prezentácie kultúrnej pamiatky

.....

- c) návrh konkrétnych opatrení na záchranu a obnovu skúmaných častí kultúrnej pamiatky a na ich vhodné funkčné využitie**

Návrh spoločných opatrení pre všetky skúmané objekty

c/1: Povrchové úpravy zachované vo forme exteriérových i interiérových omietok

návrh doporučuje plošne zakonzervovať. V prípade interiérových omietok a časti exteriérových omietok s výtvarnou výzdobou reštaurovať podľa návrhu reštaurátora. Konzervácia sa navrhuje uskutočniť:

1. uchytaním voľných okrajov omietkových plôch tzv. maltovými "mostíkmi", prevádzajúcimi voľné okraje s podkladom. U tohto bežne zaužívaného a doporučeného spôsobu (bližšie Fabian – Hrčka 2006, s. 124) je potrebné dôsledne dbať na farebné zjednotenie použitej malty s uchytávanou historickou omietkou.

2. konsolidáciou – obnovením súdržnosti, predovšetkým narušenej povrchovej vrstvy omietok. V tomto prípade je potrebné reštaurátorom uskutočniť chemicko-technologickú analýzu pôvodného materiálu z viacerých miest murív s cieľom určenia dôvodu zoslabenia súdržnosti omietky a určenia najvhodnejšieho spôsobu konsolidácie. Následná reštaurátorom navrhnutá technológia by mala zaručiť dlhodobú životnosť historického originálu bez vyvolania jeho nevhodných zmien (vizuálnych i štruktúrnych). Preto je potrebné navrhovanú technológiu vopred vyskúšať na vybraných testovaných plochách pamiatky a plošne aplikovať až po vyhodnotení jej účinku.

Ako jedna z najvhodnejších foriem konsolidácie sa v posledných rokoch aj v praxi presadzuje konsolidácia vápennou vodou, ktorá spočíva v niekoľkonásobnom opakovanom (40-krát a viac) nanášaní konsolidantu na historickú omietku. Napriek úspešným vyhodnoteniam tejto metódy aplikovanej v posledných rokoch na niektorých pamiatkach v Čechách (napr. Michoinová 2002), je potrebné rátať i s nemožnosťou uplatnenia tejto metódy napr. z dôvodu nízkeho obsahu uhličitanu vápenatého v pôvodnej omietke, čo môže pri dočasnom zvýšení hmotnosti impregnovanej omietky spôsobiť je deštrukciu a pod.

V miestach, kde sa povrchová úprava nezachovala a murivo je v režnom stave s hĺbkovo vyplavenou maltou v škárach, návrh doporučuje líčne plochy preškárať novou vápenno-pieskovou zmesou. Nová malta v upravovaných škárach bude zatlačená cca 2-3 cm za vonkajšie líce kameňa a jej povrch bude zdrsnený tak, aby evokoval zvetraný a nie neprirodzene vyhladený povrch. Líčne plochy kameňa je potrebné pri murovaní dôsledne očistiť od stečenej malty a ponechať začistené v režnom charaktere. V miestach, kde sa pôvodná malta v škárach muriva zachovala v súdržnom stave, nedôjde k plošnému preškárovaniu originálneho muriva, ale len k lokálnemu doplneniu škár v miestach hĺbkového vydrolenia pôvodnej malty.

Je potrebné, aby sa zloženie novej maltovej zmesi a zároveň škárovacej malty čo najviac priblížilo fyzikálnym vlastnostiam a vizuálnej podobe pôvodnej vápenno-pieskovej malty, ktorá využívala pomerne hrubý riečny piesok. Preto sa doporučuje použiť maltu z dobre odležaného vápna haseného tradičným spôsobom. Doterajšie skúsenosti z nedávnych konzervácií zrúcanín pamiatok (napr. hrady Topolčany, Uhrovec, Beckov-dolný hrad a Lietava), kde sa využívajú tradičné technológie prípravy pojív, dokladajú vhodnosť a taktiež trvácnosť takýchto materiálov. Len v krajnom prípade, ak tradičné hasené vápno nebude k dispozícii, návrh pripúšťa použiť maltu z vápenného hydrátu s pomerom vápna a piesku: 1:2,5 až 1:3. Mierne nastavovanie cementom je prípustné len v najnamáhanejších častiach muriva, ako sú napr. koruny, kde doporučený prípustný pomer cementu, vápna a piesku činí 1:8:24.

Ojedinele návrh pripúšťa v novo prekrytých interiéroch severného palácového krídla a kaplnky - v miestach úplne zaniknutých omietok - náznakovú rekonštrukciu zvetranej omietky tak, ako to bolo experimentálne realizované v 3. podlaží východného traktu severného palácového krídla v 80. rokoch 20. storočia (FD 88). Túto možnosť pripúšťame len z dôvodu vytvorenia ucelenejšieho pôsobenia torzálne zachovaných originálnych povrchových úprav v interiéroch, ktoré budú tvoriť expozičné priestory. Dôležité je posúdenie potrebnej miery takýchto doplnkov reštaurátorom v záujme zachovania a prezentovania maxima originálnych povrchových úprav, pričom nová omietka sa musí nielen farebnosťou, ale aj zložením maximálne približovať historickej. Odlíšenie doporučujeme realizovať len

v povrchovom stvárnení novej omietky, ktorej imitácia zvetraného povrchu bude mierne odlišená od zvetraného originálu.

c/2: Statické poruchy murív, ktoré sa prejavujú vertikálnymi trhlinami budú odstránené na základe výsledkov stavebno-technického a inžiniersko-geologického prieskumu. Pri povrchovej úprave vertikálnych trhlín (bez ohľadu na spôsob ich vyplňania doporučený na základe výsledkov uvedených prieskumov) budú dodržané rovnaké podmienky v súvislosti s povrchovou, štrukturálnou a farebnou úpravou, ako u nového preškárovania originálneho muriva.

c/3: Pri dopĺňaní častí pôvodných murív je potrebné dodržať pôvodnú materiálovú skladbu vychádzajúc z okolitého pôvodného muriva, jeho štruktúru a spôsob kladenia stavebného materiálu, pričom murivo zostane v režnom charaktere s povrchovou úpravou škár v zmysle vyššie uvedených kritérií navrhnutých pri preškárovaní historických častí muriva.

c/4: Dopĺňanie zaniknutých častí kamenných šambrán portálov alebo okien bude realizované v rámci reštaurovania originálov v obmedzenej miere v miestach, kde to vyžaduje statické zabezpečenie otvorov a kde sa uvažuje z dôvodu využitia priestorov s osadením dverných a okenných výplní. V novo prekrytých priestoroch sa u portálov a okien bez výplní v prípade potreby osadenia nových výplní neráta s vytváraním novodobých šambrán, ale len s vytvorením otvorov s nerovnomerným ohraničením murivom imitujúc lôžka vytrhnutých šambrán alebo naznačujúc nekonkrétny rozmer a druh záklenku otvoru. Spôsob osadenia výplní v takom prípade bude v novotvare skrytých subtílnych (napr. i železných) zárubní a dverné výplne budú drevené, tvarom inšpirované historickými výplňami. V prípade okenných výplní doporučujeme v snahe minimalizovania ich rušivého charakteru realizovať výplň z číreho jednoskla osadeného do subtílného kovového rámiu v pravouhlých ústupkoch profilu šambrán. Pri potrebe otvárateľnosti niektorých výplní kvôli prevetrávaniu priestorov navrhujeme otváranie riešiť opäť v rámci subtílného kovového rámiu s minimálnym rušivým pôsobením prídavných kovaní. Cieľom takýchto doplnkov a úprav je zamedziť silným prievanom a následnému zvetrávaniu kamenných šambrán i omietok v prekrytých priestoroch severného krídla a kaplnky, a nie vytvoriť tepelnoizolačný otvor so súčasnými tepelnoizolačnými nárokmi novostavieb !

V miestach, kde dôjde k doplneniu chýbajúcich častí kamenných šambrán, navrhujeme tvarovú i materiálovú kópiu zaniknutých prvkov, avšak s odlišnou povrchovou úpravou kameňa podľa návrhu reštaurátora, a to kvôli jemnému odlišeniu doplnkov od originálu. Pripúšťame tiež realizáciu doplnkov z umelého kameňa, rovnako s odlišným povrchovým stvárnením, avšak len na základe dôsledného predchádzajúceho prieskumu vzájomných chemických reakcií so susedným originálnym kameňom.

c/5: Čiastočná náznaková rekonštrukcia dvorových ochodzí formou doplnenia nosných trémov do pôvodných lôžok a rekonštrukcie pochôdznej časti ochodze so zábradlím (teda bez krycej striešky) je realizovaná na dvorových priečeliach severného a východného krídla a na západnom hradobnom múre kvôli sprístupneniu jednotlivých priestorov hradu verejnosti. Navrhujeme, aby novotvar drevených ochodzí bol inšpirovaný historickými tvarmi a bol prevedený precíznou tesárskou technikou, pokiaľ možno s minimom rušivých novodobých prvkov (vrúty, šróby a pod.).

c/6: Rekonštrukcia tehlových interiérových dlažieb bude realizovaná podľa možnosti zo starých tehál príbuzných rozmerov, aké boli zistené archeologickým výskumom, pričom bude dodržaný aj pôvodný spôsob rastra a kladenia do maltového lôžka. U tých interiérových dlažieb, ktoré budú kvôli torzálnosti architektúr v exteriéri, je potrebné realizovať aj dôsledné odvodnenie a výber tehly prispôbiť podmienkam exteriérovej dlažby.

c/7: Obnova originálnych drevených prvkov bude realizovaná podľa posúdenia reštaurátora predovšetkým konzervačnou metódou a len v prípade statických porúch aj výmenou prvkov.

Návrh ďalších konkrétnych opatrení pre jednotlivé skúmané objekty

.....

Severné krídlo

Pre vysoké pamiatkové hodnoty a potenciál priestorov krídla na prehliadkové a sezónne expozičné účely návrh uvažuje s realizáciou zastrešenia západného traktu palácového krídla. Ťažisko prezentácie interiérov bude spočívať v ich architektúre s možnosťou mimosezónneho uzatvárania okenných a dverných otvorov plnými výplňami.

V úrovni prízemia západného traktu (GD 24, 28/rez A-A', 29/rez B-B') doporučujeme domurovať zrútenú časť gotickej valenej klenby, čím dôjde k prekrytiu a zamurovaniu poodkrytého ranogotického vstupu vo východnej stene (FD 31, bude prezentovaný od východného traktu). Domurovanie klenby navrhujeme tradičnou technológiou z plochých vápencových kameňov, spájaných vápennou maltou. Kameň musí byť farebne totožný s originálom. Pri obnove klenby bude potrebné domurovať deštruovaný tehlový záklenok okna v západnej stene prízemia (FD 25) a riešiť jeho prienik v klenbe lunetou. Klenbu nedoporučujeme omietať, ale len preškárať a konzervovať historické fragmenty omietok (FD 32).

Návrh uvažuje s obnovou deštruovanej priečky, ktorej portál zachovaný len v časti prahu (FD 27) môže byť obnovený len ako neurčitý tvar v doplnenom murive, imitujúc lôžka vypadnutej šambrány portálu. K obnove priečky je možné aj pristúpiť len čiastočným domurovaním s ruinálnym ukončením a znižovaním sa smerom k stredovému vstupu a samotný vstup riešiť len s čiastočne domurovanými bočnými ostentami, bez záklenku a bez doplnenia kamennej šambrány neznáameho stvárnenia.

V južnejšom priestore prízemja navrhujeme rekonštrukciu tehlovej dlažby zistenej archeologickým výskumom a za týmto účelom dosypať zníženú niveletu interiéru. Rastlú skalu vybiehajúcu nad dlažbu do interiéru vyčistiť a ponechať v pôvodnom vzhľade. V okennom výklenku v západnej stene doporučujeme vydrolené murivo doplniť vrátane chýbajúceho tehlového záklenku. Povrchové úpravy konzervovať vrátane kamenných sedacích dosiek. V snahe ponechať prevetrávanie priestoru navrhujeme osadiť do okna len mrežovú alebo sieťovinovú výplň. Sondážne pootvorený zamurovaný štrbinový otvor v južnej stene ponechať v dnešnom „analytickom“ vzhľade (FD 22) a u novodobu upraveného susedného vstupného otvoru odstrániť cementové omietky s otlčkami debnenia a realizovať plnú drevenú výplň v novej zárubni (FD 23).

V západnej stene severného priestoru je potrebné doplniť kaverny v stenách. Rovný parapet severného okna domurovať a dnešnú nevhodnú „mrežovú“ výplň z lešenárskych trubiek odstrániť. Zarážky v opracovanom kameni na bočných ostentoch okenného výklenku očistiť od cementu a konzervovať (FD 28). Výplň okna ponechať prevetrávanú a riešiť len formou sieťoviny v subtílnom rámiu (proti vnikaniu vtáctva). V tomto priestore zrekonštruovať maltovú dlážku a ponechať vybiehajúcu rastlú skalu (FD 32).

11. Zoznam fotografickej (FD) a grafickej dokumentácie (GD)

Fotografická dokumentácia

Historická fotodokumentácia

1. Severozápadný pohľad na skúmanú severnú časť horného hradu na fotografii M. Sterna

- z 80. rokov 19. storočia, pravdepodobne pred rokom 1884 (zbierka P. Horanského)
2. Severovýchodný pohľad na hrad na fotografii M. Sterna z 80. rokov 19. storočia (zbierka J. Slavíka)
  3. Juhozápadný pohľad na dvorové priečelie severného krídla na fotografii J. Hajducha z polovice 20. storočia (Hajduch - Hajduch 1980, č. 61)
  4. Juhozápadný pohľad na dvorové priečelie severného krídla na fotografii z roku 1965 (Archív Pamiatkového úradu SR).
  5. Pohľad do interiérovej časti kaplnky na fotografii J. Hajducha z polovice 20. storočia (Hajduch 1955, č. 49)
  6. Západný pohľad na dvorové priečelie severného krídla z roku 1964 (Archív Pamiatkového úradu SR).
  7. Južný pohľad do severnej časti východného traktu severného paláca v roku 1964 (Archív Pamiatkového úradu SR).

Súčasná fotodokumentácia

8. Severovýchodný pohľad na skúmaný komplex severnej časti horného hradu
9. Celkový východný pohľad na skúmanú severnú časť horného hradu
10. Celkový východný pohľad na hrad
11. Juhovýchodný pohľad na skúmanú severnú časť horného hradu
12. Severozápadný pohľad na skúmanú severnú časť horného hradu
13. Západný pohľad na západný hradobný múr
14. Severný pohľad na západný hradobný múr
15. Štruktúra muriva v spodnej časti vonkajšieho líca západného hradobného múru
16. Vnútorňa časť západného hradobného múru pri pohľade z nádvorja
17. Severovýchodný pohľad na vnútornú časť západného hradobného múru
18. Portál v severnom ukončení západného hradobného múru
19. Miesto napojenia západného hradobného múru na nárožie severného krídla
20. Rozšírená päta muriva západného priečelia severného palácového krídla
21. Východná časť južne steny priestoru č. 1 na prízemí severného krídla
22. Zamurovaný štrbinový otvor v južnej stene priestoru č. 1 na prízemí severného krídla
23. Vstupný otvor v západnej časti južnej steny priestoru č. 1 na prízemí severného krídla
24. Západná stena priestoru č. 1 na prízemí severného krídla
25. Okno v západnej stene priestoru č. 1 na prízemí severného krídla
26. Detail kamennej sedacej dosky okna v západnej stene priestoru č. 1 na prízemí severného krídla
27. Zvyšky vstupu v severnej stene priestoru č. 1 na prízemí severného krídla
28. Detail kamennej drážky v ostení okna v severnej stene priestoru č. 2 na prízemí severného krídla
29. Okno v severnej stene priestoru č. 2 na prízemí severného krídla
30. Zamurovaný vstupný otvor vo východnej stene priestoru č. 1 na prízemí severného krídla
31. Celkový pohľad na východnú stenu priestoru č. 1 na prízemí severného krídla s nábehom klenby a zamurovaným vstupom
32. Celkový pohľad na východnú stenu a klenbu priestoru č. 2 na prízemí severného krídla
33. Celkový pohľad na západnú stenu priestoru č. 14 na 2. podlaží severného krídla
34. Okenné otvory v západnej stene priestoru č. 14 na 2. podlaží severného krídla
35. Detail južnejšieho okna v západnej stene priestoru č. 14 na 2. podlaží severného krídla
36. Zamurovaná predprseň románskej hradby v konštrukcii výklenku okna v západnej stene priestoru č. 14 na 2. podlaží severného krídla
37. Detail okenného výklenku severnejšieho okna v západnej stene priestoru č. 14 na 2.

podlaží severného krídla

38. Zamurovaná predprseň románskej hradby v konštrukcii výklenku severnejšieho okna v západnej stene priestoru č. 14 na 2. podlaží severného krídla
39. Detail doskového púzdra lôžka pre trámovú závoru v ostení severnejšieho okna v západnej stene priestoru č. 14 na 2. podlaží severného krídla
40. Detail omietky priestoru č. 14 na 2. podlaží severného krídla s historickými nápismi
41. Vestvenie stredovekých omietok priestoru č. 14 na 2. podlaží severného krídla
42. Okno v severnej stene priestoru č. 14 na 2. podlaží severného krídla
43. Celkový pohľad na severnú časť priestorov č. 14 a 22 na 2. a 3. podlaží severného krídla
44. Severné ukončenie východnej steny priestorov č. 14 a 22 na 2. a 3. podlaží severného krídla
45. Celkový pohľad na východnú stenu priestorov č. 14 a 22 na 2. a 3. podlaží severného krídla
46. Južné ukončenie priestorov č. 14 a 22 na 2. a 3. podlaží severného krídla
47. Detail konzol kozubu priestoru č. 22 na 3. podlaží severného krídla
48. Okná západnej steny priestoru č. 22 na 3. podlaží severného krídla
49. Okno severnej steny priestoru č. 22 na 3. podlaží severného krídla
50. Stratigrafia vykurovacích zariadení a komínových prieduchov priestorov č. 14 a 22 na 2. a 3. podlaží severného krídla
51. Detail okenného otvoru priestoru č. 22 na 3. podlaží severného krídla
52. Detail vstupného otvoru so zvyškom portálu vo východnej stene priestoru č. 22 na 3. podlaží severného krídla
53. Južné ukončenie východnej steny priestoru č. 22 na 3. podlaží severného krídla so situáciou zamurovaného vstupu
54. Detail podkrovného múru a atiky v severnom ukončení západného traktu severného krídla
55. Južné ukončenie priestorov č. 3, 15 a 23 východného traktu severného krídla
56. Juhovýchodný kút priestoru č. 3 na prízemí severného krídla
57. Severozápadný kúr priestoru č. 3 na prízemí severného krídla priestoru č. 3 na prízemí severného krídla
58. Severná stena priestoru č. 3 na prízemí severného krídla
59. Juhozápadný kút priestoru č. 3 na prízemí severného krídla
60. Západná stena priestorov č. 3 a 4 na prízemí severného krídla
61. Zamurovaný vstup v západnej stene priestoru č. 4 na prízemí severného krídla
62. Kaverna v mieste otvoru vykurovacieho zariadenia v severnej stene priestoru č. 4 na prízemí severného krídla
63. Južná časť priestoru č. 4 na prízemí severného krídla
64. Dolná časť stojky obruby kozubu v severnej stene priestoru č. 4 na prízemí severného krídla
65. Západná stena priestoru č. 5 a 17 na prízemí a 2. podlaží severného krídla
66. Severná stena priestorov severného krídla č. 5, 17 a 25
67. Severozápadný kút priestoru č. 5 na prízemí severného krídla
68. Juhovýchodný kút priestorov č. 15 a 23 na 2. a 3. podlaží severného krídla
69. Otvor prevétu vo východnej stene priestoru č. 15 na 2. podlaží severného krídla
70. Portál v severnej stene priestoru č. 15 na 2. podlaží severného krídla
71. Záklenok ostení portálu priestoru č. 15 na 2. podlaží severného krídla so zvyškami výmalby
72. Zvyšky kamenných článkov kozubu v severnej stene priestoru č. 15 na 2. podlaží severného krídla
73. Južná stena priestoru č. 16 na 2. podlaží severného krídla
74. Dymovod v deliacej stene priestorov č. 16 a 17 na 2. podlaží severného krídla

75. Severozápadný kút priestoru č. 16 na 2. podlaží severného krídla
76. Okenný otvor v severnej stene priestoru č. 17 na 2. podlaží severného krídla v 80. rokoch 20. storočia
77. Okenný otvor v severnej stene priestoru č. 17 na 2. podlaží severného krídla v súčasnosti
78. Východná stena priestoru č. 17 na 2. podlaží severného krídla
79. Severný okenný otvor vo východnej stene priestoru č. 17 na 2. podlaží severného krídla
80. Zvyšok južného okna vo východnej stene priestoru č. 17 na 2. podlaží severného krídla
81. Murované ostenie prevétu vo východnej stene priestoru č. 23 na 3. podlaží severného krídla
82. Južná a západná stena priestoru č. 23 na 3. podlaží severného krídla
83. Zamurovaný vstup v západnej stene priestoru č. 23 na 3. podlaží severného krídla
84. Severozápadný kút priestoru č. 24 na 3. podlaží severného krídla
85. Juhozápadný kút priestoru č. 25 na 3. podlaží severného krídla
86. Severné okno vo východnej stene priestoru č. 25 na 3. podlaží severného krídla
87. Stropná konzola vo východnej stene priestoru č. 17 na 2. podlaží severného krídla
88. Severná a východná stena priestoru č. 25 na 3. podlaží severného krídla
89. Okno v severnej stene priestoru č. 25 na 3. podlaží severného krídla
90. Detail sedadiel vo výklenku okna v severnej stene priestoru č. 25 na 3. podlaží severného krídla
91. Celkový pohľad na južné dvorové priečelie severného krídla
92. Detail otvorov v južnom priečelí severného krídla pred obnovou v 80. rokoch 20. storočia
93. Zvyšok sedlového portálu v úrovni 3. podlažia na dvorovom južnom priečelí severného krídla
94. Západné priečelie severného krídla
95. Šambrány okenných otvorov v úrovni 2. podlažia západnej fasády severného krídla
96. Šambrána okna v úrovni prízemia na západnej fasáde severného krídla
97. Šambrána zamurovaného okna na južnom priečelí severného krídla
98. Predstupujúca päta muriva západnej fasády severného paláca
99. Severnejší okenný otvor na 2. podlaží západného priečelia severného krídla
100. Severnejší okenný otvor na 2. podlaží západného priečelia severného krídla – detail zamurovanej predprsne románskej hradby
101. Šambrána južnejšieho okna na 3. podlaží západného priečelia severného krídla so zvyškami maľovanej pasparty
102. Horná časť západného priečelia severného krídla
103. Celkový severozápadný pohľad na severné krídlo
104. Severovýchodné nárožie severného krídla so zvyškami rytej výzdoby iluzívneho nárožného kvadrovania
105. Severovýchodné nárožie severného palácového krídla
106. Východné okno v úrovni prízemia severného priečelia severného krídla
107. Východné okno v úrovni 3. podlažia severného priečelia severného krídla
108. Západné okná v úrovni prízemia a 2. podlažia severného priečelia severného krídla
109. Západné okno a štrbinové vetracie okienko v úrovni 3. a podkrovného podlažia severného priečelia severného krídla
110. Východné okno v úrovni 2. podlažia severného priečelia severného krídla
111. Zmena pôdorysného pírbehu vonkajšieho líca múru severného priečelia severného krídla na rozhraní úrovni 2. a 3. podlažia
112. Predstupujúca päta muriva severného priečelia severného krídla
113. Štruktúra vrstveného románskeho muriva v dolnej úrovni východného priečelia severného krídla
114. Okenný otvor v úrovni 2. podlažia východného priečelia severného krídla

115. Okenný otvor v úrovni 3. podlažia východného priečelia severného krídla
116. Východné priečelie východného krídla s kaplnkou
117. Priehľad do interiéru severnej časti východného krídla
118. Okenné otvory v úrovni 2. a 3. podlažia v severnom ukončení východného priečelia východného krídla
119. Celkový pohľad na torzálne zachované západné dvorové priečelia východného palácového krídla
120. Vyústenie otvoru zaniknutého prevétu v dolnej úrovni východného priečelia severného krídla s otláčkou sedlovej striešky arkierového prevétu
121. Západná časť severnej steny interiéru kaplnky
122. Dolná časť severnej steny priestoru kaplnky
123. Celkový pohľad na východný uzáver priestoru hradnej kaplnky
124. Severné okno uzáveru kaplnky
125. Južné a stredné okno uzáveru kaplnky
126. Južné nárožie polygonálneho uzáveru kaplnky s fragmentmi rytej výzdoby nárožného iluzívneho kvádrovania
127. Zvyšky maľovanej výzdoby v záklenku interiérovej časti ostení stredného okna uzáveru kaplnky
128. Zvyšky maľovanej výzdoby v záklenku interiérovej časti ostení južnejšieho okna uzáveru kaplnky
129. Novodobo upravená nika v severnej stene priestoru kaplnky
130. Východná časť južnej steny priestoru kaplnky
131. Dolná časť južnej steny priestoru kaplnky
132. Novodobo upravená nika v južnej stene priestoru kaplnky
133. Novodobo upravený vstup do sakristie v južnej stene priestoru kaplnky
134. Zvyšok nábehu rebrovej klenby kaplnky s deštruovanou konzolou
135. Skrátená prípora s dekoratívnou konzolou v južnej stene priestoru kaplnky
136. Zvyšky vstupu na vretenové schodisko v južnej stene priestoru kaplnky
137. Priehľad do interiéru južnej časti východného krídla a juhozápadné nárožie objektu kaplnky
138. Zvyšok vstupu na emporu z vretenového schodiska v južnej obvodovej stene kaplnky
139. Fragment staršieho muriva v spodnej časti severozápadnej steny priestoru sakristie vo východnom krídle
140. Severná stena priestoru sakristie č. 8 vo východnom palácovom krídle
141. Severný kút priestoru sakristie č. 8 vo východnom palácovom krídle
142. Okná vo východnej stene priestorov č. 20 a 28 v južnom ukončení východného krídla
143. Východná stena v južnom ukončení východného krídla
144. Vstup do Južného palácového krídla
145. Okno vo východnej stene priestoru sakristie č. 8 vo východnom palácovom krídle
146. Južný pohľad na zvyšky južného krídla v popredí a objekt kaplnky východného krídla v pozadí
147. Južný pohľad do priechodu v južnom palácovom krídle
148. Západná stena priechodu južného krídla
149. Vyústenie priechodu v severnom dvorovom priečelí južného krídla
150. Východný pohľad na západnú časť priečelia južného krídla
151. Novodobo upravený vstupný otvor v severnej stene priestoru č. 11 na prízemí južného krídla
152. Juhozápadný pohľad na centrálné nádvorie
153. Zvyšky kamenných sedacích dosiek v západnom kúte nádvorja
154. Južná stena priestoru č. 11 na prízemí južného krídla

155. Celkový pohľad na dvorové priečelia severného a východného krídla
156. Južný pohľad na juhovýchodný hradobný múr horného hradu v popredí a zvyšky východného krídla s kaplnkou v pozadí.
157. Západný pohľad na zvyšky juhovýchodného hradobného múru horného hradu

..... atd